

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Завдання Держспецзв'язку. URL: <https://cip.gov.ua/ua/statics/zavdannya-derzhspeczv-yazku>
2. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258.
3. Інструкція про порядок забезпечення санаторно-курортним лікуванням у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, затв. наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.09.2013 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1774-13#Text>
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
5. Москаленко В. Ф. Стан фінансування системи охорони здоров'я України та невідкладні заходи щодо його поліпшення: доповідь. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2000. № 4. С. 6–9.

УДК 349.2

Михайлюк О. В.,

Викладач Фахового коледжу
інформаційних систем і технологій
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана».

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті приділено увагу правовому регулюванню захисту трудових прав неповнолітніх. Визначено особливості нормативно-правових актів, що спрямовані на регулювання праці неповнолітніх. Проведено аналіз міжнародних нормативно-правових актів у даній сфері. Розкрито норми національного законодавства, що спрямовані на регулювання суспільних відносин у даній сфері. Наведено пропозиції щодо удосконалення захисту трудових прав неповнолітніх на підставі аналізу норм міжнародного і національного законодавства.

Ключові слова: неповнолітні, діти, захист, законодавство, трудові права.

The article pays attention to the legal regulation of protection of labor rights of minors. The peculiarities of normative-legal acts aimed at regulating the work of minors are determined. An analysis of international regulations in this area. The norms of national legislation aimed at regulating public relations in this area are reflected. Suggestions for improving the protection of labor rights of minors based on the analysis of international and national law are presented.

Key words: minors, children, protection, legislation, labor rights,

Постановка проблеми. Не всю роботу, яку виконують неповнолітні, слід відносити до дитячої праці, яка підлягає викоріненню. Участь дітей або підлітків старше мінімального

віку для прийому на роботу, яка не впливає на їх здоров'я та особистий розвиток і не заважає їхньому навчанню, зазвичай розглядається як щось позитивне. Це включає такі види діяльності, як допомога в сімейному бізнесі або заробляння кишенькових грошей у позаурочний час і під час шкільних канікул. Ці види діяльності сприяють всебічному розвитку дітей та добробуту їх сімей; дають їм навички та практичний досвід і допомагають підготувати їх до продуктивного дорослого життя у суспільстві, що ставить все нові виклики і вимоги.

Термін «дитяча праця» часто визначається як робота, яка позбавляє дітей їх дитинства, їх потенціалу та гідності та завдає шкоди фізичному і розумовому розвитку. Належать до робіт, які: психологічно, фізично, соціально чи морально небезпечні та шкідливі для дітей, та/або перешкоджають їхньому навчанню, позбавляючи їх можливості відвідувати школу; створює примус передчасно залишити школу, або висуває вимогу поєднувати відвідування школи з надмірно довгою та важкою роботою.

Чи можуть певні форми «роботи» називатися «дитячою працею», залежить від віку дитини, типу та тривалості виконуваної роботи, умов, у яких вона виконується, та цілей, які переслідують окремі країни. Таким чином, щоб захистити неповнолітніх від порушення їх прав і законних інтересів в державі існують відповідний набір способів і методів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання праці неповнолітніх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового регулювання праці неповнолітніх приділена значна увага в працях О.В. Бокова, Ю.В. Грицяя, О.І. Зозулі, В.В. Жернакова, Д.О. Карпенко, Л.В. Мединської, В.Ф. Пузирного, О.С. Реус, А.І. Шебанової, Ю.М. Щотової, Ю.Ю. Івчук тощо.

Мета статті - дослідити особливості захисту трудових прав та інтересів неповнолітніх за національним законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Приблизно 215 дітей у всьому світі працює: приблизно 114 мільйонів (53%) знаходяться в азійсько-тихоокеанському регіоні; 14 мільйонів (7%) живуть у Латинській Америці; та 65 мільйонів (30%) живуть в Африці на південь від Сахари. Дитячу працю можна знайти майже у всіх галузях сільського господарства. За оцінками, 60% дитячої праці припадає на сільське господарство, рибальство, полювання та лісове господарство. Неповнолітні, зайняті в комерційному сільському господарстві, можуть зіткнутися з довгими годинами роботи в умовах екстремальних температур, небезпек для здоров'я через пестициди, невелику заробітну плату або її відсутність, а також неякісні продукти харчування, антисанітарію.

За оцінками, близько 14 мільйонів дітей у світі безпосередньо залучені у виробництво товарів. Неповнолітні робітники дуже часто хворіють та отримують травми на підземних рудниках, та кар'єрах. Малолітні віком 6-7 років розбивають каміння, миють, просіюють і переносять руду. Неповнолітні також працюють під землею, закладаючи вибухівку та вантажі. Також працюють на різних гірських роботах. Багато дітей, особливо дівчатка, працюють домашньою прислугою, починаючи з 5-6 років. Домашні працівники-неповнолітні можуть бути жертвами фізичного, емоційного, а іноді сексуального насильства. Певна робота молодих людей у цьому секторі вважається законною, але є ознаки серйозних зловживань. Низька заробітна плата є нормою, а в деяких туристичних районах робота дітей у готелях та ресторанах пов'язана із проституцією [1].

Щоб вирішити цю проблему, міжнародні організації повинні вжити відповідних заходів для захисту праці неповнолітніх, тому Конвенція ООН про права дитини визначає

право дітей бути вільними від економічної експлуатації та праці, які можуть загрожувати їх здоров'ю, а саме завдають шкоди їхньому фізичному, психічному, духовному, моральному та соціальному розвитку. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини вимагає від держав-учасниць захищати дітей від будь-якої форми експлуатації, яка може завдати їм моральної, фізичної, психічної чи іншої шкоди (ст. 6, 19, 24, 27, 31, 32, 35, 36)[2].

Іншим важливим міжнародним актом є Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 року, в якій наголошується на необхідності вжиття відповідних заходів щодо внесення змін до трудового законодавства, що стосується неповнолітніх працівників, у тому числі заборони особам, які не досягли 18 років працювати в нічні зміни [3]. Неможливо залишити поза увагою положення ст. 32 даної Хартії, яка забороняє використання дитячої праці та вимагає від роботодавців створювати умови праці, придатні для неповнолітніх. Ця Хартія гарантує, що такі працівники захищені від експлуатації та участі в будь-якій роботі, яка негативно впливає на їх безпеку, здоров'я, фізичний, розумовий і моральний розвиток або перешкоджає їх навчанню [3].

З огляду на Конвенцію Міжнародної організації праці «Про мінімальний вік для прийому на роботу», яка деталізує права неповнолітніх, зокрема:

- мінімальний працездатний вік - не менше 15 років;
- роботодавці зобов'язані інформувати неповнолітніх та їх законних представників про можливі ризики;
- регулярний безкоштовний медичний огляд та моніторинг стану здоров'я неповнолітніх;
- забороняється займатися роботою, яка об'єктивно перевищує фізичні чи психологічні можливості неповнолітніх;
- максимальна тривалість робочого дня не більше 8 годин на день і не більше 40 годин на тиждень;
- забороняється працювати в нічний час;
- мінімальний час відпочинку - 12 годин поспіль;
- якщо тривалість робочого дня перевищує 4,5 години, необхідна обов'язкова перерва не менше 30 хвилин;
- обов'язкова щорічна відпустка, яка для неповнолітніх, що поєднують роботу з навчанням, повинна по можливості збігатися зі шкільними канікулами;
- компенсаційний період відпочинку протягом 3 тижнів, якщо було застосовано працю підлітків для відвернення негативних наслідків форс-мажорних обставин [4].

Також, у ст. 7 Конвенції Міжнародної Організації Праці «Про мінімальний вік для прийому на роботу» зазначено, що працевлаштування осіб віком від 14 років допускається за таких умов:

- а) ці особи мають бути учнями загальноосвітніх шкіл чи інших відповідних навчальних закладів;
- б) робота повинна бути легкою і не завдавати шкоди здоров'ю чи їх розвитку;
- в) робота не повинна впливати на відвідування навчальних закладів та порушувати навчальний процес, а проводитися у вільний від навчання час;
- г) є згода одного з батьків або особи, яка його замінює. [5].

З огляду на те, що дитяча праця набуває безліч різних форм, пріоритетним завданням є негайне викорінення найгірших форм дитячої праці, як це визначено у статті 3 Конвенції

МОП № 182 «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» що забороняє відповідні форми праці неповнолітніх, а саме:

- примусова або обов'язкова праця, включаючи примусове або обов'язкове вербування дітей для використання у збройних конфліктах;
- використання, вербування або пропозиція дитини для проституції, для виробництва порнографії або для порнографічних уявлень;
- використання, вербування або пропозиція дитини для незаконної діяльності, зокрема, для виробництва та торгівлі наркотиками, як це визначено у відповідних міжнародних договорах;
- робота, яка за своїм характером або обставинами, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моралі дитині. [6]

Нагляд за трудовими відносинами на національному рівні ґрунтується на положеннях міжнародного права у цій сфері. У ст. 43. ст. 52 Конституції України забороняється використання неповнолітніх у роботі, що загрожує їх здоров'ю, а за експлуатація дітей роботодавців притягується до відповідальності відповідно до закону.[7]

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють працю неповнолітніх в Україні є Кодекс Законів про Працю, Закон України "Про зайнятість населення", "Про охорону праці", "Про охорону дитинства» та інші нормативно-правові акти нашої держави, що стосуються праці неповнолітніх.

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону дитинства" до найгірших форм дитячої праці належать:

- усі форми рабства або практики, подібні до рабства, включаючи продаж дітей, примусову або обов'язкову працю, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання у збройних конфліктах;
- використовувати, вербувати чи займатися дитячою проституцією, порнографією;
- використовувати, вербувати чи надавати дітей для незаконної діяльності;
- робота, яка може завдати шкоди фізичному та психічному здоров'ю дітей через характер або умови виконання [8]. Таким чином, можна зазначити, що дана норма цілком відповідає положенням Конвенцію Міжнародної організації праці «Про мінімальний вік для прийому на роботу».

Іншими нормативними актами, що мають імперативні норми по регулюванні праці неповнолітніх є Кодекс законів про працю України, а саме статтею 187 КЗпП України передбачено, що неповнолітні, тобто особи віком до вісімнадцяти років прирівнюються до повнолітніх у працевлаштуванні та користуються пільгами, передбаченими законодавством України в частині охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці. Забороняється встановлювати випробування особам до 18 років при прийнятті на роботу (ст. 26 КЗпП). Встановлюється скорочена тривалість робочого часу на 1 годину. Для осіб віком від 16 до 18 років робочий час повинен не перевищувати 36 годин на тиждень, а від 15 до 16 років – 24 години (ст. 56 КЗпП). Заборонено неповнолітніх залучати до робіт вночі, понаднормово та у вихідні дні (ст. 55, 63, 71 КЗпП). Не допускається брати на роботу осіб віком до 16 років, без належної згоди одного з батьків або особи, яка його замінює (ст.188 КЗпП) [9].

Дослідниця О. А. Теличко наголошує на необхідності доповнення ст. 188 КЗпП України визначенням легкої праці як такої, що не завдає шкоди безпеці, здоров'ю і розвитку

неповнолітніх, не перешкоджає їх навчанню та участі у програмах професійного спрямування [10, с. 63].

Для чіткого регулювання праці неповнолітніх на підприємствах, установах, організаціях положеннями ст. 189 КЗпП України визначено, що на кожному підприємстві, в установі й організації ведеться спеціальний облік працівників, які не досягли 18-річного віку. Забороняється праця неповнолітніх на важких роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці (ст. 190 КЗпП). Звільнення працівників молодших вісімнадцяти років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається, тільки за згодою районної (міської) служби у справах дітей (ст. 198 КЗпП). [9].

Для осіб до 18 років передбачається щорічне проведення медичного огляду (ст. 191 КЗпП). Д. В. Назаров, який звертає увагу на необхідність доповнення ст. 191 КЗпП України положенням про те, що у разі звільнення неповнолітньої особи, з якою був укладений письмовий договір, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний забезпечити проведення медичного огляду один раз на рік до досягнення такою особою повноліття. Працівникам віком до 18 років щоденна тривалість робочого часу скорочується, а їх заробітна плата дорівнює заробітній платі суміжних категорій працівників протягом усього робочого дня (ст. 194 КЗпП). Законодавство передбачає, що районні та міські ради повинні затверджувати квоти на працевлаштування молоді (ст. 196 КЗпП). Батьки, усиновителі та опікуни неповнолітніх, а також державні органи та посадові особи, яким покладено нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю особами віком до 18 років, мають право вимагати розірвання трудових договорів з неповнолітніми, у тому числі строкових, коли продовження їх чинності загрожує здоров'ю неповнолітніх або порушує їх законні інтереси (ст. 199 КЗпП) [11, с. 17].

Тому, для покращення охорони та захисту праці неповнолітніх на роботах з важкими умовами праці було прийнято відповідні норми, які захищають права неповнолітніх у даному секторі виробництва. Так Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 року затверджено Перелік важких робіт і робіт із шкідливими та небезпечними умовами праці, в якому заборонено застосування окремих видів праці для неповнолітніх, а наказом Міністерства охорони здоров'я від 22 березня 1996 року – "Граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми" [12].

У ст. 11 Закону України "Про охорону праці" від 21 листопада 2002 року акцентується, що порядок трудового та професійного навчання неповнолітніх, зайнятих на роботах, пов'язаних з важкими роботами та шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положеннями, затвердженими спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади [13].

Виходячи також з вимог Закону "Основи законодавства України про охорону здоров'я", усі особи до 18 років приймаються на роботу лише після медичного огляду.

Всі вище зазначені норми в першу чергу спрямовані на захист трудових прав неповнолітніх і створення безпечних умов праці для них. Слід погодитися з думкою Ю. Ю. Івчук, яка зазначила, що необхідність спеціальної системи захисту прав неповнолітніх пов'язана переважно з наявністю вікових фізичних та психологічних особливостей, що визначають їхню вразливість та чутливість до зовнішніх впливів. Особливість методів захисту неповнолітніх та створення додаткових гарантій захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів зумовлені також усвідомленням важливості створення найбільш сприятливих умов для їх повноцінного розвитку [14, с. 276].

Висновок. Основні норми законів, що стосуються захисту трудових прав неповнолітніх, є в переважній більшості спрямовані на захист їх здоров'я, фізичного та психологічного стану, поєднання робочого процесу із навчанням, а також запобіганню зловживанню законних інтересів неповнолітніх осіб. Оскільки дитяча праця є поширеною і набуває різних форм. Діти часто працюють у ранньому віці або в небезпечних умовах на підприємствах, установах організаціях. Тому, міжнародні організації створюють відповідні норми, що зобов'язують країн- учасниць, цих відносин, брати участь у процесі реформування трудового законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Что такое детский труд? | Центр труда Университета Айовы. <https://laborcenter.uiowa.edu/special-projects/child-labor-public-education-project/about-child-labor/what-child-labor>.
2. «Конвенція про права дитини». Офіційний веб.портал парламенту України, https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021.
3. «Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників (укр/рос)». Офіційний веб.портал парламенту України, https://zakon.rada.gov.ua/go/994_044.
4. Директива Европейского Союза 94/33/ЕС от 22.06.1994 о защите работающей молодежи | ГАРАНТ. <http://base.garant.ru/70214524/>.
5. Про мінімальний вік для прийому на роботу : Конвенція Міжнародної організації праці від 26 червня 1973 року № 138 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_054
6. «Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці N 182». Офіційний веб.портал парламенту України, https://zakon.rada.gov.ua/go/993_166.
7. Конституція України //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
8. «Про охорону дитинства». Офіційний веб.портал парламенту України, <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14>.
9. Кодекс законів про працю України: закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. – 1971,– дод. до № 50. – Ст. 375.
10. Теличко О. А. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони праці молоді. Право і суспільство. 2016. № 1 (ч. 2). С. 59–64.
11. Назаров Д. В. Гармонізація законодавства України з законодавством Європейського Союзу в регулюванні праці молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 19 с
12. «Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх (ДНАОП 0.03-8.07-94)». Офіційний веб.портал парламенту України, <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0176-94>.
13. «Про охорону праці». Офіційний веб.портал парламенту України, <https://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12>.
14. Івчук Ю. Ю. До питання охорони праці неповнолітніх І Ю. Ю. Івчук // Держава і право. - 2011. -№3,- С. 276-278.